

KUR'AN'A GÖRE TEZKIYENİN İMKÂNI CAPABILITY OF ACQUITTAL ACCORDING TO THE KORAN

Enver BAYRAM*

Öz

Kur'an, insanları dünya ve ahirette mutluluğa ve huzura ulaştırmak için vahyedilmiş ilahi mesajdır. Kur'an'ın tezkiye prensibine tâbi olmak insanın bu mutluluğa ve huzura kavuşmasında önemli bir yer tutmaktadır. Tezkiye, Kur'an'ın insana sunmuş olduğu bir arınma projesidir diyebiliriz. Zira insan, bu yolla nefisini maddi ve manevi kirlerden arındıracak ve Allah'a daha yakın olacaktır. Kur'an, kendini günah ve kötülükten arındıranları mümin olarak isimlendirmekte ve onlara ahirette verilecek mükafatı açıklamaktadır. Bu çalışmada öncelikle tezkiye kavramının anlamı ve Kur'an'da kullanımı ele alınacaktır. Daha sonra Kur'an'a göre tezkiyenin imkânı tartışılacaktır. Bu bağlamda Allah'ın ve peygamberin tezkiye etmesinin ne anlama geldiği araştırılacaktır. İbadetlerin insanı tezkiye etmedeki rolüne değinilecektir. Ayrıca tezkiye ile nefis, tezkiye ile zekât irtibatı ele alınıp incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Tezkiye, Kur'an, Nefis, Arınma, Temizlik.

Abstract

Koran is a divine message revealed for uniting humans with happiness and peace in the world and in eternity. Being liable to acquittal principle of the Koran plays an important role in uniting humans with this happiness and peace. Acquittal might be considered a purification project offered by the Koran to humans. Because humans will purify their desire from both moral and material dirt and get closer to Allah by this way. Koran entitles those who purify themselves from sins and evils as believers and explains them the award to be given in eternity. This study will primarily embrace the meaning of the acquittal concept and its use in the Koran. Then capability of acquittal will be discussed according to the Koran. In this context, the meaning of acquittal by Allah and the prophet will be investigated, the role of prayers in the acquittal of humans will be embraced and additionally, the connection between acquittal and desire, acquittal and zakat will be examined.

Keywords: Acquittal, Koran, Desire, Purification, Pureness.

Giriş

İnsan, Allah'ın yeryüzünde halife olarak (Bakara: 2/ 30) yaratmış olduğu şerefli bir varlıktır. Allah onu en güzel şekilde yaratmış (Tin: 95/4) ve onun yaratılış amacını da "kulluk yapma" olarak açıklamıştır (Zariyat: 51/56). Bu durumda insanın dünya hayatındaki en mühim vazifesi, bu emrin yerine getirilmesi olacaktır.

İnsan, fıtrat üzere yaratılmış bir varlıktır (Rum: 30/30). Bu nedenle o, fıtratındaki temizliği koruyabildiği ölçüde ahlaken zirveye çıkacak, koruyamadığı takdirde aşağıların aşağısına düşecektir. Bu durumu Hz. Peygamber'in "Her doğan, İslâm fıtratı üzerine doğar. Sonra, anne-babası onu Hristiyan, Yahudi veya Mecûsi yapar." (Buhari, 1422: cenâiz, 92) sözü de doğrulamaktadır.

Bunun yanı sıra Allah, insanı çift kutuplu olarak yaratmıştır. Yani ruhunun sesini dinleyip iyiler arasında yer alabileceği gibi, nefsinin ve şeytanın olumsuz istek ve arzularına boyun eğerek kötü kimselerle de beraber olabilir. Bu durumda önemli olan husus ise, insanın yanlışla düştükten ve bir günah işledikten sonra Rabbinin hatırlaması ve ona yönelmesi olacaktır. Böylece insan, Rabbiyle arasındaki iletişimi koparmamış hem de kendini kötülüklerden arındırıp tezkiye etme yolunda önemli bir adım atmış olacaktır.

Tezkiye kavramı Kur'an'da kendine yer bulan en önemli kavramlardan bir tanesidir. Zira namaz, oruç, zekat, hac gibi önemli ibadetler farz kılınmadan önce, tezkiye kavramının ve bu kavramla alakalı olan tezekkî kavramının Kur'an'ın birçok Mekki ayetinde yer aldığı görülmektedir (Binol, 2017: 188). Bu nedenle sirk gibi manevi kirlerden insanı arındırmak, Kur'an'ın öncelikli hedeflerinden biridir.

Kur'an, itikadî hususların hayata geçirilmesinden sonra doğruluk, dürüstlük, ahlak gibi soyut kavramların insanın benliğine işlenmesini sağlamış ve bu hususta daha ilk inen ayetlerde Hz. Peygamber'in ahlakına vurgu yaparak onun ahlakını övmüştür (Kalem:68/4). Bu nedenle Kur'an, insanın yaptığı ibadetlerin onu kötülüklerden, ahlaksızlıklardan alıkoymasını gerektiğini ifade etmekte (Ankebut: 29/45) ve ibadetin bir çıktısı olarak güzel ahlakı karşımıza koymaktadır.

* Yrd. Doç. Dr., GOP Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bölümü Öğretim Üyesi.

Çalışmamızda, tezkiye kavramının öncelikle anlamı ve Kur'an'da kullanımı üzerinde durulacak, daha sonra bu kavramla yakın anlam ilişkisi içerisinde olan ve Kur'an'da geçen diğer kavramlar ele alınacaktır. Buna ilaveten insanın tezkiye imkânı bu hususta nazil olan ayetler bağlamında değerlendirilecektir. Bu doğrultuda Allah'ın ve peygamberin tezkiye etmesi, ibadetler vesilesiyle insanın tezkiyesi, nefis-tezkiye münasebeti ve zekat-tezkiye münasebeti ele alınıp incelenecektir.

1. Tezkiye Kavramının Anlamı ve Kur'an'da Kullanımı

Tezkiye kavramı “زكا/زكي” fiilinin tef'îl babındaki masdarı olup sözlükte, artış, büyüme, temizleme ve arıtma gibi anlamına gelmektedir (İbn Manzur, ts: XIV/358; İsfehanî, 2012: 668). Aynı zamanda ekindeki büyümeyi ve gelişmeyi de ifade etmektedir. “زكاة” sözcüğü de bu kökten olup, “Allah'ın bereketinden hâsıl olan, ortaya çıkan, büyüme ve artış” anlamına gelmektedir (İsfehanî, 2012: 668).

Terim olarak ise tezkiye, “nefis, kalp ve ruhun mânevî kirlere temizlenmesi anlamında kullanılan kavramdır.” (Uludağ, 2011: XL/127).

Tezkiye kavramı Kur'an'da türevleriyle beraber elli dokuz defa geçmektedir (Abdulkaki: 1990: 331). Bu kavram bir ayette “zekâ” (Nur: 24/21), bir ayette “zekkâha” (Şems: 99/9), bir ayette “tüzekkû” (Necm 53/32), bir ayette “tüzekkîhim” (Tevbe, 9/103), bir ayette “yüzekkune” (Nisa: 4/49), iki ayette “yüzekkî” (Nisa: 4/49; Nur, 24/21), bir ayette “yüzekkikum” (Bakara: 2/151), beş ayette “yüzekkîhim” (Bakara: 2/129, 174; Al-i İmran: 3/77, 164; Cuma: 62/6), üç ayette “tezekkâ” (Taha: 20/76; Fatır: 35/18; A'la: 87/14), bir ayette “tezekkâ” (Naziat: 79/18), iki ayette “yetezekkâ” (Fatır: 35/18; Leyl: 92/18), iki ayette “yezzezekkâ” (Abese: 80/3, 7), dört ayette “ezkâ” (Bakara: 2/232; Kehf: 18/19; Nur: 24/28, 30), bir ayette “zekiyyen” (Meryem: 19/19), bir ayette “zekiyyeten” (Kehf: 18/74) ve otuz iki ayette de “zekat” (Bakara: 43, 83, 110, 177) şeklinde geçmektedir. Tezkiye kavramı Kur'an'da bazen fiil (Nisa: 4/49; Tevbe, 9/103), bazen ismi tafdil (Nur: 24/28, 30), bazen sıfat-ı müşebbehe (Meryem: 19/19 Kehf: 18/74), bazen de isim (Tevbe 9/5, 11, 18) olarak geçmektedir.

2. Tezkiye Kavramıyla Yakın Anımlı Kavramlar

1. Tasfiye

Tasfiye kavramı, “tef'îl” babında mastar olup ‘safv’ kökünden türemiştir. Sözlükte, bulanıklığın zıddı olan kavram saf duru olmak, arıtmak, temiz yapmak gibi anlamlara gelmektedir (İbn Manzur, ts: XIV/462). Bundan hareketle balçık, kum gibi karışımlardan temiz, arınmış veya uzak taşlara “صفا” denmiştir (İsfehanî, 2012: 865). Terim olarak ise “nefsi kötülük ve günah kirinden temizlemek anlamında” kullanılmaktadır (Uludağ, 2011: XL/127).

Kur'an, aynı kökten gelen “ıstifâ” kelimesini türevleriyle beraber on sekiz defa kullanmıştır (Abdulkaki: 1990: 408). İstifâ kelimesi bir nesnenin saf, temiz, arınık veya katışıksız bölümünü almaktır (İsfehanî, 2012: 865). Bu anlamda Allah'ın, kulunu ıstifa etmesi ya kulunu başkasında var olan karışımlardan temiz, safi, halis bir biçimde yaratmasıyla ya da onu seçip tercih etmesi yoluyla gerçekleşir (İsfehanî, 2012: 865). Bu doğrultuda Kur'an, Allah'ın hem insanlardan hem de meleklerde elçiler seçtiğini (Hac: 22/75), Hz. Adem'in, Hz. Nuh'un, İbrahim ve İmran ailesinin seçilip aemlere üstün kılındığını (Al-i İmran: 3/33), Hz. Meryem'in seçilip bütün kadınlara tercih edildiğini (Al-i İmran: 3/43), Hz. Musa'nın insanların başına seçildiğini (A'raf: 7/144), Hz. İbrahim'in, Hz. İshak'ın ve Hz. Yakub'un seçkin kullar kılındığını (Sad: 38/47) belirtmektedir.

2. Tathîr

Tathîr kavramı, “tef'îl” babında mastar olup “(tuhr) ” kökünden türemiştir. Sözlükte, temizlemek ve arındırmak anlamlarına gelmektedir. Kadının hayzdan çıktığını belirtmek için de bu kavram kullanılmaktadır (İbn Manzur, ts: IV, 504; İsfehanî, 2012: 932; İbnü'l-Kattağ, 1983: II/299). Râgıb el-İsfahânî bu kavramın maddi ve manevi taharet olmak üzere ikiye ayrıldığını ve Kur'an'ın genelinde bu iki anlama da gelecek şekilde kullanıldığını belirtmektedir (İsfehanî, 2012: 932).

Kur'an'da türevleriyle beraber otuz bir yerde geçen “tuhr” kavramı (Abdulkaki: 1990: 428-429), bazı yerlerde maddi temizliği, bazı yerlerde de manevi temizliği ifade etmektedir. Bazı ayetlerde de maddi temizliğin yanında manevi temizliği ifade etmektedir. Mesela “Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: O, bir rahatsızlıktır. Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın” (Bakara: 2/222) ayetinde maddi temizliği ifade ederken, “Evlerinizde oturun, eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resûlüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor” (Ahzab:33/33) ayetinde ise insanın günah kirlilerinden arınması gerekliliğini ifade eden manevi temizlik kastedilmiştir. Bunun yanında “İnanıp iyi işler yapanları da, içinde ebediyyen kalmak üzere girecekleri, zemininden ırmaklar akan

cennetlere sokacağız. Orada onlar için tertemiz eşler vardır ve onları koyu (tatlı) bir gölgeye koyarız” (Nisa: 4/57) ayetinde ise hem maddi hem manevi temizlik kastedilmiştir.

Kur’an, tezkiye, tasfiye ve tathîr gibi temizlik ifade eden ifadelerinin zıt anlamlısı olarak neces (Tevbe: 9/28), hubs (Nisa:4/2), rics (Maide: 5/90) gibi ifadeleri kullanmaktadır. Bu kavramlar pis olanı ve pislîği ifade etmektedir (İsfehanî, 2012: 463, 598, 1421).

4. Kur’an’a Göre Tezkiyenin İmkânı

Kur’an, tezkiye kelimesini değişik anlamlarıyla kullanmaktadır. Mesela “Hangi yiyeceğin daha temiz olduğuna baksın da size ondan bir rızık getirsin.” (Kehf: 18/19) ayetinde “daha temiz” ifadesiyle helal yiyeceğe işaret edilmektedir (İsfehanî, 2012: 668). Yine Kur’an, Hz. İsa’yı, “Melek: Ben, yalnızca, sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamam için Rabbinin bir elçisiyim, dedi.” (Meryem: 19/19) ayetinde de ifade edildiği gibi “زكى” kelimesiyle nitelendirmektedir. Bu da Hz. İsa’nın herhangi bir öğrenme ve çaba göstermeden Allah’ın onu temiz ve âlim kıldığının bir göstergesidir. Bu, onun ileride bulunacağı duruma da işaret edebilir. Yani Allah’ın onu ileride tezekkî edeceğini ifade etmektedir (İsfehanî, 2012: 668). Ayrıca mümin erkeklerin gözlerini haramdan sakınma fiili (Nur: 24/30), girilmesine izin verilmeyen evlerden geri dönme fiili (Nur: 24/28), Hz. Musa ile Hızır’ın yolculuğu esnasında Hızır’ın öldürdüğü çocuk (Kehf: 18/74), boşanan eşlerin birbirine dönmelerini engellememe fiili (Bakara: 2/232) “temiz” olarak nitelendirilmektedir.

Bunun yanında Kur’an, tezkiyeyi bazen Allah’a (Bakara: 2/174; Nur: 24/21) bazen de peygambere (Bakara: 129, 151; Al-i İmran: 3/164, Cuma: 62/2) nispet ederek insanın Allah ve peygamber tarafından tezkiye edilmesinden bahsetmektedir. Bazen de insanın yapmış olduğu ibadetlere (Zümer: 39/11; Ankebut: 29/45) nispet etmektedir. Yine insanın arınup temizlenebilmesi için tezkiye ile nefis arasındaki (Fatır: 35/18; A’la: 87/14; Şems: 91/9), zekat ile tezkiye arasındaki münasebete (Tevbe: 9/103, Leyl: 92/18) değinmektedir. Bunları teker teker ele alıp inceleyelim.

4.1. Allah’ın Tezkiye Etmesi

Kur’an, Allah’ın insanı hem dünya hayatında hem de ahiret hayatında tezkiye etmesinden bahsetmektedir. “Ey iman edenler! Şeytanın adımlarını takip etmeyin. Kim şeytanın adımlarını takip ederse, muhakkak ki o, edepsizliği (yüz kızartıcı suçları) ve kötülüğü emreder. Eğer üstünüzde Allah’ın lütuf ve merhameti olmasaydı, içinizden hiçbir kimse asla temize çıkamazdı. Fakat Allah dilediğini arındırır. Allah işitir ve bilir.” (Nur: 24/21) ayeti temize çıkmayı ve arınmayı Allah’ın lütuf ve merhametine bağlamaktadır. Yine Allah’ın, dilediği kimseleri maddi ve manevi olarak temize çıkaracağını (Taberi, 1405: XVIII, 101), tövbelerini kabul etmekle onların günahlarını bağışlayacağını (Suyuti ve el-Mahallî; ts: I, 460), onları şirkten, gûnahtan ve her türlü kötü ahlaktan koruyacağını ifade etmektedir (İbn Kesir; 1401h: III, 276). Görüldüğü gibi Kur’an dünya hayatındaki arınmanın yolunu Allah’ın lütuf ve merhametine bağlamakta, bunun öncesinde de şeytanın adımlarının takip edilmemesini salık vermektedir.

Kur’an, müminleri tezkiye edeceğini belirttiikten sonra kimlerin bu tezkiyeden faydalanamayacağını da ifade etmektedir: “Allah’ın indirdiği kitaptan bir şeyi (âhir zaman Peygamberinin vasıflarını) gizleyip onu az bir paha ile değişenler yok mu, işte onların yiyip de karınlarına doldurdukları, ateşten başka bir şey değildir. Kıyamet günü Allah ne kendileriyle konuşur ve ne de onları temize çıkarır. Orada onlar için can yakıcı bir azap vardır.” (Bakara: 2/174). Yahudilerin ileri gelenleri kendilerine tabi olan Yahudilerden hediyeler alıyorlardı. Hz. Muhammed peygamber olarak gönderilince bu hediyelerin sona ereceği korkusuyla Tevrat’taki Hz. Peygamber ile alakalı haberleri gizlediler. Bu olay üzerine söz konusu ayet nazil olmuştur (İbn Kesir, 1401h: I, 207). Yine Al-i İmran suresinin 77. ayeti Allah’a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir değere değişen Yahudiler hakkında nazil olmuştur ve bundan dolayı Allah’ın onları kıyamet gününde temize çıkarmayacağı ifade edilmektedir (Zemahşeri, ts: I, 404).

Allah’ın tezkiye etmemesi birkaç anlama gelebilir:

1. Allah, onları övmez.

2. Allah, onların amellerini kabul etmez.

3. Allah, onları temiz kimselerin konaklayacakları yerde konaklatmaz (Razi, 2000: V, 25). Ayette geçen, “kıyamet günü Allah ne kendileriyle konuşur ve ne de onları temize çıkarır.” (Bakara: 2/174) ifadesi hor ve hakir görüp küçümsemeye, “Orada onlar için can yakıcı bir azap vardır.” (Bakara: 2/174) ifadesi ise zarar vermeye işarettir (Razi, 2000: V, 25). Dolayısıyla Allah’ın onları kıyamet gününde tezkiye etmeyişi, temize çıkarmaması onlar için büyük bir psikolojik ceza olmaktadır (Bayram, 2016: 138). Buna ek olarak da cehennem azabı gibi büyük bir cezaya çarptırılacaklardır. Görüldüğü gibi Allah, dünya hayatında müminleri maddi manevi pislîklerden temizleyecek; tövbe eden müminlerin günahlarını ise bağışlayacaktır. Kıyamet gününde ise onları muhatap alıp onlarla konuşacak ve onları cennetine kabul edecektir. Ancak dünya hayatında kendisine iman etmeyenleri temize çıkarmayacak, kıyamet gününde onları muhatap

almayacaktır. Hatta, “işte onlar, Rablerinin âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr eden, bu yüzden amelleri boşa giden kimselerdir ki, biz onlar için kıyamet gününde hiçbir ölçü tutmayacağız.” (Kehf: 18/105) ayetinde de ifade edildiği gibi ölçü ve tartı tutulmaksızın azaba terk edileceklerdir.

4.2. Peygamber'in Tezkiye Etmesi

Kur'an, Allah'ın tezkiye etmesinden bahsettiği gibi peygamberin tezkiye etmesinden de bahsetmektedir. “Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden senin âyetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder. Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin.” (Bakara: 2/129). Bu ve benzeri ayetlerde (Bakara: 2/151; Al-i İmran: 3/164; Cuma: 62/2; Naziat: 79/18) peygamberin tezkiye edici özelliğine dikkat çekilmektedir. Peygamberin insanları arındırması birkaç şekildedir:

1. Peygamber, onları şirkten temizler (Razi, 2000: IV, 62).
2. Peygamber, kendine itaat edenlere temiz olmalarını temin edecek şeyi öğretmektedir.
3. Peygamberin onları güzel ahlakla nitelendirmesi, yani onlara medh-ü senada bulunmasıdır.
4. Peygamberin onları çoğaltması, yani onları hak üzerinde birleştirmesidir (Razi, 2000: IV, 130).

Peygamberin tezkiye etmesiyle ilgili görüşleri müfessirlerden nakleden Fahreddin Razi (ö. 1209), peygamberin mükellef kimseler için tasarrufta bulunamayacağını, aksi takdirde bu temizlenmenin hür irade ile değil cebrî olarak meydana geleceğini belirtmektedir. O, bu hususta kendi görüşünü şöyle ifade etmektedir:

1. “Hz. Peygamberin okuması, Kitab'ı ve Hikmeti öğretmenin dışında, yapmış olduğu şeylerdir. Böylece bu iş, onların temizlenmelerinin adeta bir sebebi olur. Okuma, Kitap ve Hikmeti öğretmenin dışında onun yapmış olduğu işlerse, ona va'ade bulunması, uyarması, va'zû nasihati, hatırlatmalarda bulunması ve bunları onlara sık sık tekrarlamasıdır. Ayrıca, onlar iman edip hallerini iyileştirinceye kadar, dünya işleriyle ilgilenmesidir. Hz. Peygamber (s.a.v), onları iman edip sâlih amel işlemeye götüren sebeplerin kuvvetlenmesi için, bu cinsten, yani dünyevî işlerle ilgili pek çok şey yapmıştır. İşte bundan ötürü Cenâb-ı Hak onu, “En büyük bir ahlâk üzerine olmakla, ona en güzel ahlâkın verilmiş olduğunu belirtmekle” (Kalem: 68/4) methetmiştir.”

2. “Hz. Peygamberin onları tezkiye etmesinin manası, tezkiyecinin şahitleri temize çıkarması gibi, kıyamet gününde her nefse yaptığı hususlarda şehâdette bulunduğu zaman, onların temiz olduklarına şehâdet etmesidir. Birinci şıktaki izah, daha güzeldir. Çünkü bu, onun duasından maksadının bu olmasına daha yakın görünmektedir. Çünkü onun duadan maksadı, zürriyetinin cenneti elde ederek kemâle ermesidir. Bu da ancak Kitab'ı ve Hikmeti öğretmekle, daha sonra da amel hususunda son derece teşvik edip, ameli ihlâl etmekten sakındırmayla olur ki, işte tezkiye budur.” (Razi, 2000: IV, 61-62). Görüldüğü gibi Razi, peygamber için tezkiyenin hem bu dünyada hem de ahirette söz konusu olabileceğini, ancak peygamberin dünya hayatında insanları İslam'a çağırarak yaptıkları tezkiyenin tercihe daha şayan olduğunu belirtmektedir.

Ancak Kur'an, peygamberin tezkiyesinin mesajı kabul eden için ya da mesajı almaya hazır olan kimseler için fayda vereceğini, mesajı alma hususunda inat davrananların bundan faydalanamayacaklarını ve peygamberin ise görevinin ancak tebliğ olduğu vurgulanmaktadır. Bu hususta Kur'an şöyle buyurmaktadır: “(Peygamber), âmânın kendisine gelmesinden ötürü yüzünü ekşitti ve çevirdi. (Resûlüm! onun halini) sana kim bildirdi! Belki o temizlenecek, yahut öğüt alacak da o öğüt ona fayda verecek. Kendini (sana) muhtaç görmeyene gelince, sen ona yöneliyorsun. Oysaki onun temizlenip arınmasından sen sorumlu değilsin. Fakat koşarak ve (Allah'tan) korkarak sana gelenle de ilgilenmiyorsun.” (Abese: 80/1-10). Hz. Peygamber Kureyş'in ileri gelenlerine İslam'ı anlattığı sırada âmâ sahabe İbn-i Ümmü Mektûm Hz. Peygamber'in yanına gelerek, “Allah'ın sana bildirdiklerinden bana öğret,” demiştir. Hz. Peygamber de şimdi bunun sırası mıydı, der gibi yüzünü öte dönmüş ve bunun üzerine bu ayetler nazil olmuştur (Semerkandi, ts: III, 524).

Kur'an, kendisinden bilgi almak isteyen İbn-i Ümmü Mektûm'a yüzünü çevirmesinden dolayı Hz. Peygamber'i kınamaktadır. Çünkü o, peygamberden aldığı bu bilgi sayesinde belki günah ve cehaletten temizlenecek, belki de o bilgi sayesinde daha güzel şeyler yapabilecekti (Razi, 2000: XXXI, 52). Söz konusu ayetten de anlaşılacağı üzere peygamberin tezkiyesi ancak bunu talep edenler içindir. Aksi takdirde öğütten ve nasihatten faydalanmak istemeyen kimseler peygamber vasıtasıyla tezkiye olma durumunu kaybetmektedirler. Peygamber ancak anlatan, tebliğ edendir. Küfürde ısrar eden, inat eden peygamberin tezkiye etmesi söz konusu değildir.

4.3. İbadet Yoluyla Tezkiye

Allah'ın ve peygamberin tezkiye etmesinden sonra, nefsi tezkiye etmede, insanın Allah rızasını kazanmak için yaptığı ibadetler çok önemlidir. İbadetin en başta "De ki: Bana, dini Allah'a hâlis kılarak O'na kulluk etmem emrolundu." (Zümer: 39/11) ayetinde de ifade edildiği gibi gösterişten uzak, sırf Allah rızası için yapılıyor olması gerekir. İbadetlerin ihlasla yapılması kulu yaratıcıya gönülden bağlar. Böylece insan şirkten korunmuş olur (Özdemir, 2015: 157).

Kur'an, insana nefsini nasıl tezkiye edeceğinin yöntemini de göstermektedir. Kur'an, insanın gerçek manada manevi kirlilerden arınması ve temizlenmesi için ibadetlerin takva şuuruyla yapılmasını istemektedir. Kur'an bu hususta oruç (Bakara: 2/183), kurban (Hac: 34-37) ve haccın (Bakara: 2/197) takvayla ilişkisini kurmaktadır. Yapılan ibadetlerin insanı takvaya ilettiği ölçüde, ihlaslı yapıldığı ölçüde insanın arınmasına vesile olacağını bildirmektedir. Yine ibadetler, insan davranışlarını olumlu yönde etkilediği müddetçe, insanı manevi olarak olgunlaştırdığı müddetçe arınma gerçekleşecek demektir (Aktaş, 2017: 184).

İbadet, yapılmaya devam ettikçe insanı manevi olarak yüceltmekte ve onu her türlü maddi ve manevi olumsuzluklardan korumaktadır. Bu duruma namaz ibadetini örnek veren Kur'an, bu hususta şöyle buyurmaktadır: "(Resûlüm!) Sana vahyedilen Kitab'ı oku ve namazı kıl. Muhakkak ki, namaz, hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı anmak elbette (ibadetlerin) en büyüğüdür. Allah yaptıklarınızı bilir." (Ankebut: 29/45). Ayet, namazın ahlakî tesirlerine, yani davranışları güzelleştirmesine ve kötülüklerden insanı alıkoymasına değinmektedir. Namaz kıldığı halde kötülükleri yapma hususunda ayak direten kimseleri de dolaylı yoldan uyarmaktadır (Karaman ve dğr., 2008: 275). Böylece namazın şart ve rükünlerine riayet ederek namaz kılan kimse, nefsini kötülüklerden arındırılmış olacaktır.

Bunun yanında Kur'an, dua (A'raf: 7/23; Furkan: 25/70), infak (Bakara: 2/265; Tevbe: 9/103), tevbe (Al-i İmran: 3/135), zikir (Ra'd: 13/28), Kur'an tilaveti (Maide: 5/16), tefekkür (Al-i İmran: 3/191) gibi ibadetlere devam edilmesi durumunda tezkiyenin gerçekleşeceğini haber vermektedir.

4.4. Tezkiye-Nefis Münasebeti

Sözlükte "ruh, hayat, can, nefes, varlık, zat, kişi, insan, kan, hevâ ve heves, beden, bedenden kaynaklanan süflî arzular" gibi mânalara gelen nefis kelimesi (İbn Manzur, ts: VI, 233-234; İsfehani, 2012: 1472; er-Razi, 1995: I, 280), "insanın özü, kendisi, ilâhî latife, kötü huyların ve süflî arzuların kaynağı anlamında kullanılan bir terimdir." (Uludağ, ...: XXX/526). Süfilere göre nefis, kulun sahip olduğu bozuk sıfatlar ile, kötülünen ahlak ve fiillerdir (Kuşeyri, 2009: 141).

Kur'an'da türevleriyle beraber 295 yerde geçen nefis kelimesi (Abdülbaki, 1990: 710-714), Kur'an'da ruh (En'am: 6/93), zât ve öz varlık (Al-i İmran: 3/28, 30), kötülüğü emreden (Yusuf, 12/53), kendini kınayan (Kıyame: 75/2) ve huzura ermiş nefis (Fecr: 89/27) anlamında kullanılmaktadır. Nefis kelimesi iki yerde (Al-i İmran, 3/28; Enam, 6/54) Allah için kullanılmışken, diğer yerlerde insan için kullanılmıştır.

Nefis insanın beslenmesini ve yaşamasını sağlar. Akıl, nefsi kötü veya iyi yönde şekillendirebilir (Gazali, ts: III/I, 10-11). Nefis, ilahi aleme meylettığında "nefsi mutmainne", gazaba ve şehvete yöneldiğinde ise "nefs-i emmare" olur (Razi, 2000: XVIII, 125). İnsanın maddi yapısından kaynaklanan nefsi sürekli dünyaya ve kötülülere yani "esfel-i safilin"e meylederken, ilahi kaynaklı olan ruhi yönü ise kendi aslına yani Allah'a kavuşma arzusundadır. Dolayısıyla insan iki yönlü bir yapıya sahiptir ve bu yapı kendi içinde sürekli bir mücadele içindedir. Bu mücadelede nefsi yönü ağır basanlar ilahî imtihanı kaybederken, ruhi yönü ağır basanlar bu imtihanı kazanacaklardır. Onun için insanın amacı nefsin yedi mertebesini geçip "insan-ı kâmil" derecesine ulaşmaktır (Türer, 1998: 236). Bu nedenle insan, hür iradeye sahiptir. Kötülüğe de iyiliğe de meyillidir. Ancak bunun karşılığında insan, yaptıklarından sorumludur (Kutub, ts: XVI, 133).

Mutasavvıflar nefsin ilk altı mertebesini Kur'an'a dayandırmaktadırlar. Buna ilaveten son bir mertebe olarak "nefs-i kâmile" den bahsetmektedirler. Buna göre bu yedi mertebeyi şöyle sıralayabiliriz:

1. Nefs-i Emmare: Bu konumda nefis, tamamen olumsuz istek ve arzuların esiri durumundadır. Bu durum ise kötü ahlakî ortaya çıkarmaktadır. (Türer, 1998: 135; Dodurgalı, 1999: 177). İbn Arabî'ye (ö. 1239) göre nefis-i emmare ateşin kendisi ve gerçeğidir. Ruh ise nurun kendisi ve gerçeğidir. Bunlardan her biri kendi varlığı ile nimetlenir ki, bunlar kendilerinin nefsi sıfatlarında bulunmaktadır. Nefs-i emmare sonunun ateşle cezalandırılmak olduğunu bilseydi oradan nura doğru kaçardı. Fakat nefsi emmare bunu düşünmez. Ne var ki nefis de ruh da akli kendi yönlerine çekmeye çalışırlar (İbn Arabî, 2011: 94). Ruh ve kalp, insanın iç dünyasında güzel sıfatların mahalli, nefis de kötü sıfatların mahallidir (Kuşeyri, 2009: 141). Zaaf, cimrilik, cehalet ve şehvet nefis-i emarenin esas özellikleridir (el-Mekkî, 1961: 176). Bu nedenle Allah için nefse hasım olmak gerekir (Sülemî, 1985: 151, 165). Kur'an, bu nefse, "(Bununla beraber) nefsimi temize çıkarmıyorum.

Çünkü nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder; Rabbim acıyıp korumuş başka. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir." (Yusuf: 12/53) ayetiyle işaret etmektedir.

2. Nefs-i Levvâme: Levvame aşamasına geçiş nefse akliselimin, sağduyunun egemen olmaya başlaması demektir. Aslında bu aşamaya geçişte, yaşanan hayat tarzının önemli bir etkisi vardır. İnsan, ilahi "kullanım klavuzu" kuralına uyduğu takdirde bu aşamaya geçmiş olacaktır (Merter, 2014: 141-142). Bu aşama kötülüğün yapıldıktan sonra arkasından pişmanlığın geldiği aşamadır. Bir anlamda vicdanın ortaya çıktığı aşamadır. Nefiste kötülüklerden sonra iyilik yapma arzusu doğmakta ve yapmış olduğu kötülüklerden dolayı nefis kendini kınamaya başlamaktadır. (Türer, 1998: 136; Dodurgalı, 1999: 177). Nefsin kendini tezkiye etmesi, onda levvâme (eleştirici) özelliğın ortaya çıkmasıyla mümkündür. Bu şekilde kişi artık hatalarını görebilmekte ve onları eleştirebilmektedir. Bu konumundan dolayı Allah onun üzerine yemin etmektedir (Dodurgalı, 1999: 179). Kur'an, bu nefse "kendini kınayan (pişmanlık duyan) nefse yemin ederim." (Kıyame: 75/2) ayetiyle işaret etmektedir.

3. Nefs-i Mülhime: Bu aşamada nefis kendisi için iyi ve kötü olan şeyleri öğrendikten sonra istek ve arzularından arınmaya başlar. Böylece nefsin bedensel bağlarla alakası kesilmiş olur. Yine dünyevî zevklerden vazgeçtiği gibi uhrevî mükâfatlardan da vazgeçer. Sadece Allah sevgisiyle meşgul olur. (Türer, 1998: 136; Dodurgalı, 1999: 177). Kur'an bu nefse, " nefse ve ona birtakım kabiliyetler verip de iyilik ve kötülüklerini ilham edene yemin ederim ki, nefisini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiş, onu kötülüklerle gömen de ziyan etmiştir." (Şems: 91/7-10) ayetleriyle işaret etmektedir.

4. Nefs-i Mutmainne: Bu aşamada nefis Allah'tan başka her şeyi aklından çıkarmış, dolayısıyla onun kalbi huzur dolu ve itmi'nân içerisinde. Çünkü ondan başkasına ihtiyaç hissetmemektedir. Artık bütün eşyada Allah'ın tecellilerini müşahede etmeye başlamıştır. (Türer, 1998: 137; Dodurgalı, 1999: 178). Kur'an bu nefse, "ey huzura kavuşmuş nefis" (Fecr: 89/27) ayetiyle işaret etmektedir.

5. Nefs-i Râziyye: Artık bu aşamada nefis, itmi'nân duygusunu da aşarak Allah'tan gelen her şeye tam anlamıyla rıza göstermektedir. Onun için isteğinin yerine gelmesiyle engellenmesi arasında herhangi bir fark yoktur. (Türer, 1998: 138; Dodurgalı, 1999: 178). Bu nefse Kur'an, "sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön." (Fecr: 89/28) ayetiyle işaret etmektedir.

6. Nefs-i Mardiyye: Nefis bu aşamada Allah'ın rızasını kazanmanın psikolojisi içindedir. Kul Allah'tan, Allah kuldun razıdır. (Türer, 1998: 138; Dodurgalı, 1999: 179). Kur'an bu nefse, "sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön." (Fecr: 89/28) ayetiyle işaret etmektedir.

7. Nefs-i Kâmile: Bu nefis artık arınmayı, yani tezkiyeyi tamamlamış nefistir (Türer, 1998: 139; Dodurgalı, 1999: 179).

Nefis, söz konusu bu aşamaları aklın ve şeriatın kötü gördüğünden arınmak, iyi gördüğünü yapmak suretiyle gerçekleştirebilir. Hayra da şerre de yatkın olan nefis amaçladığı doğrultuda emmâreye de kâmileye de gidebilir (Dodurgalı, 1999: 179). Bu nedenle insan, nefisini arındırma ve temizleme çabasında ulaşacağı noktanın sonu yoktur (Kutub, ts: XVI, 234). Bununla beraber nefis tezkiyesinin amacı nefsin istek ve arzularını yok etmek değil, bunların bilinçli bir şekilde eğitilmesi, aşırılıklarının törpülenmesi ve benliği istilâ etmesinin önüne geçilmesi olmalıdır (Dodurgalı, 1999: 182). Ayrıca Kur'an'ın tezkiye prensibini kavrayıp içselleştiren bir insan başta Allah olmak üzere tüm varlıklarla iletişimi normalleşecektir. İhtiyaçlarını bilecek ve yeraltı ve yerüstü kaynaklarını ölçülü biçimde kullanarak hiçbir şeyde israf etmeyecektir (Ünver, 2006: 102).

Kur'an'da da yer alan nefsin bu mertebeleri etik anlamda bir mertebelendirmedi. Yoksa ontolojik bir hiyerarşi değildir. Bu nedenle nefsi çeşitli parçalara ayrılabilen bir kavram olarak düşünmek doğru bir varsayım değildir. Nefsin mertebelenmesi, edindiği ahlaki değerler bağlamında oluşmaktadır (Dodurgalı, 1999: 180).

Kur'an, nefsi temizleyip arındıran kimselerin kurtuluşa ereceğini, aksini yapanların ise ziyan edeceğini haber vermektedir. Bu durum şöyle ifade edilmektedir: "Temizlenen, Rabbinin adını anıp O'na kulluk eden kimse kuşkusuz kurtuluşa ermiştir." (A'la: 87/14-15). Yine, "kim temizlenirse o, kendi menfaatine temizlenmiş olur." (Fâtır: 35/18) ve "nefsini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiş, onu kötülüklerle gömen de ziyan etmiştir." (Şems: 91/9-10) buyrulmaktadır. Müfessirler ayetteki tezkiye ile şirk, küfür ve her türlü günah bataklığından arınmayı anlamışlardır. Bunun yanında Zeccac (ö. 923), bu kavramı "takvasını arttıranlar" olarak yorumlamaktadır. İbn Abbas (ö. 687) ise bunun "Lâ ilahe illallah..." anlamına geldiğini ifade etmektedir (Razi, 2000: XXXI, 133). Kur'an, tezkiye kavramının karşısında "dessehâ" kelimesini kullanmaktadır. Bu kelimenin mastarı "tedessiyedir" ve bu mastar bastırmak, örtmek, kaçırmak ve saptırmak gibi anlamlara gelmektedir. Bu kimseler nefislerinde var olan iyiye eğilimi bastırarak kötülük

eğilimine meylederler. Böylece takvayı bastırıp fücuru açığa çıkarmış olurlar (Mevdudi, 1997: VII, 137). Böylece kendilerini hüsrana uğratmış olurlar.

Kur'an, insanın kendini tezkiye etmesini doğru bulmamakta ve bu hususta şöyle buyurmaktadır: "Kendilerini temize çıkaranlara ne dersin! Hayır, Allah dilediğini temize çıkarır ve hiç kimse kıl payı kadar haksızlık görmez." (Nisa: 4/49). Yine, "...Bunun için kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü O, kötülükten sakınanı daha iyi bilir." (Necm: 53/32) buyrulmaktadır. Allah, Yahudileri "Şüphesiz ki Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz..." (Nisa: 4/48) ayetiyle tehdit edince, onlar kendilerinin Allah'ın halis kulları olduklarını iddia ederek kendilerini temize çıkarmaya çalıştılar. "Biz, Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz" (Maide: 5/18). "Bize cehennem, sayılı (mahdud) günlerden fazla katiyen dokunmayacak" (Bakara: 80) ve "Yahudi veya hristiyan olanlardan başkası asla cennete girmeyecek" (Bakara: 111) ayetleri de onların, kendilerini tezkiye etme isteklerine işaret etmektedir. Yine Yahudilerden bir grup çocuklarını Hz. Peygamber'e getirip şöyle dediler: "Ey Muhammed, bunların boyunlarında bir günah var mı?" Hz. Peygamber, "Hayır" deyince de, "Vallahı, biz de bu çocuklar gibi (günahsızız). Gece işlediğimiz günahlar, gündüz; gündüz işlediğimiz günahlar da gece bizden silinir" dediler. Böylece kendilerini tezkiye etme hususunda çok ileri gittiler. Ancak ayet, insanı temize çıkaranın bizzat insanın kendisi olmadığını, asıl insanı temize çıkaranın Allah olduğunu açıklamaktadır (İbn Kesir, 1401h: I, 512; Razi, 2000: X, 102; Kurtubi, ts: V, 246). Buna ilaveten "Binaenaleyh kendinizi temize çıkarmayın. O (Allah), ittika eden kimseyi çok iyi bilir" (Necm, 53/32) ayetinin de işaret edildiği gibi tezkiye ile takva arasında bir irtibat kurulmakta, asıl tezkiye olanların takva sahipleri oldukları belirtilmektedir (Razi, 2000: X, 102; Kurtubi, ts: V, 246).

Kur'an, arınıp temizlenen insanların mükâfatını da haber vermektedir: "İçinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan Adn cennetleri! İşte arınanların mükâfatı budur." (Taha: 20/76). Fahreddin Razi bu ayetin tefsiri sadedinde şunları ifade etmektedir: "Bu ayet, o yüksek derecelerin, temizlenenlerin, yani günahlardan arınanların mükâfatı olduğuna delâlet ettiğine göre, bu hitabın hükmü gereği, yüksek olmayan derecelerin de, bu temizlenenlere ait bir mükâfat olmaması gerekir. Dolayısıyla bu dereceler onların dışındaki, günahkâr olup, Allah'ın lütuf ve merhameti sayesinde bağışlanan müminlere aittir." (Razi, 2000: XXII, 79). Özetle söylemek gerekirse, nefsanî istek ve arzularına Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda yön veren kimseler, arınma ve temizlenme hususunda nefsin mertebelerini aşama aşama geçerek arınma sürecini tamamlayacaklardır. Böylece Allah'ın rızasına kavuşacaklardır.

4.5. Tezkiye-Zekat Münasebeti

"Z-k-y" kökünden türeyen zekat kelimesi, sözlükte övgü, bereket, artma ve arıtma gibi anlamlara gelmektedir (İbn Manzur, ts: XIV, 358; İsfehani, 2012: 668; Erkal, 2013: XLIV, 197). Hem dünyevî hem uhrevî hususlar göz önünde bulundurularak kullanılır (İsfehani, 2012: 668). Terim olarak "Kur'an'da belirtilen sınıflara sarf edilmek üzere dinen zengin sayılan Müslümanların malından alınan belli payı ifade eden" İslam'ın beş şartından biridir. Sadaka kelimesi de terim anlamı itibarıyla zekatla eş anlamlıdır (Erkal, 2013: XLIV, 197). Fakirlere verilen bu payın zekat olarak isimlendirilmesinin sebebi ya zekattaki bereket beklentisidir ya da bu yolla nefsin tezkiye edilmesidir. Yani hayır ve bereketle nefsin tenmiyesidir, büyütülmesidir. Her ikisinin bir arada bulunması da muhtemeldir. Çünkü her iki hayır da zekatta mevcuttur (İsfehani, 2012: 668).

Zekat kelimesi kök anlam (z-k-y) olarak artmak ve çoğalmak anlamına gelmektedir. 'Zeka' kelimesine temizlenme ve arınma anlamı Kur'an tarafından kazandırılmıştır. Cahiliye döneminde kelimenin bu anlamıyla kullanımı mevcut değildi. Bu nedenle Kur'an'ın 'zeka' kelimesine kazandırdığı anlam yepyeni bir anlamdır. Böylece Kur'an cahiliye döneminde tamamen dünyevî anlamda kullanılan bazı kelimelere dini bir anlam yüklemiştir. Bu şekilde kelimenin temel anlamı korunarak manevî yönden olumlulukların artması, çoğalması anlamı ortaya konulmuştur. Bu da Allah'a yaklaşmanın bir vesilesi olarak temizlenmenin ve arınmanın bir aracı olmuştur (Demir, 2007: 15).

Kur'an'da bir çok ayette (Bakara: 2/43, 177; Lokman: 31/4) zekat kelimesi ile namaz kelimesi yan yana zikredilmektedir. Nasıl ki namaz bedenî bir ibadet ise zekât da malî bir ibadettir. Her ikisinin ortak amacı da insanı Allah'a yaklaştırıp O'nun rızasını kazanmaktır. Aynı zamanda zekât insanın ruhunu, nefsini, malını ve servetini maddî ve manevî olarak temizleyip arındırmaktadır. Zekat veren kimse bencillikten, cimrilikten, mal düşkünlüğünden kendini kurtarır. Fakirin hakkını vermesinden ötürü malını temizler (Bardakoğlu ve dğr., ts: I, 425-426). Kur'an bu gerçeği şöyle dile getirmektedir: "Onların mallarından sadaka al; bununla onları (günahlardan) temizlersin, onları arıtıp yüceltirsin. Ve onlar için dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (onları yatıştırır). Allah işitendir, bilendir." (Tevbe: 9/103). Ayetteki "onları tezkiye edersin" ifadesi "onları temizlersin" ifadesine atfedilmiştir. Bu nedenle bu iki ifadenin anlamı birbirinden farklıdır. Zira tezkiye, "tathir" in ileri derecesidir. Tezkiyenin, "büyütme" ve "arttırma" anlamı vardır. Buna göre ayetin manası Allah, zekat sebebiyle malda meydana gelen zahiri

azalmayı o malın artıp çoğalmasına sebep kılmıştır. Yine verilen sadaka ve zekatlar onları günah ve ma'siyet pisliğinden temizler (Razi, 2000: XVI, 143; İbn Atiyye: III, 78). Yine "Temizlenmek için malını hayra veren en muttaki (Allah'a karşı gelmekten en çok sakınan) kimse o ateşten uzak tutulacaktır." (Leyl: 92/17-18) ayeti de malını Allah yolunda sarf edenlerin arınacağına ve bu kimselerin Allah'ın rızasına kavuşacaklarına işaret etmektedir. Böylece Kur'an, zekât ibadetiyle arınma arasında bir ilişki kurmakta, gerçek manada arınmanın mümkün olmasını ancak insanın, Allah rızası için malından infak etmesine bağlamaktadır.

Sonuç

Kur'an'da yer alan önemli kavramlardan bir tanesi de tezkiye kavramıdır. Bu nedenle Kur'an, söz konusu kavrama nüzul sürecinin başlangıcında, yani ilk nazil olan Mekki surelerde yer vermeye başlamıştır. Zira insanın kendini maddi ve manevi kirlere arındırıp temizlemesi, gerçek manada ibadet yapabilmeyin ve güzel ahlaka ulaşabilmenin de temelini oluşturmaktadır.

Kur'an, tezkiye fiilini bazen kula, bazen de Allah'a nispet etmiştir. Kulun kendini tezkiye etme hususunda istekli ve arzulu tutumu kulun, Allah tarafından tezkiye edilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu nedenle Kur'an, Allah'ın tezkiye ettiği kimselerden bahsederken müminleri zikretmiş ve onları bu tutum ve davranışlarında dolayı övmüştür. Yine onları bunun karşılığında cennet ile müjdelemiştir.

Allah, iman edenleri dünya hayatında bulaşmış olduğu şirk, günah, kötülük gibi manevi kirlere lütuf ve merhametiyle temizleyecektir. Yine onları muhatap alarak onlarla konuşması ve onları cennete koyması Allah'ın ahiret hayatında müminleri tezkiye edip temize çıkaracağına bir göstergesidir. Buna mukabil Allah, iman etmeyen kimseleri hem dünya hayatında hem de ahirette tezkiye edip temize çıkarmayacaktır. Dolayısıyla insanın Allah'a iman etmesi onun, Allah tarafından tezkiye edilmesinin ilk basamağını oluşturmaktadır.

Allah, peygamberleri dini tebliğ etme göreviyle sorumlu tutmuştur. Yine peygamberler maddi ve manevi açıdan toplumda örnek insanlar olmaları nedeniyle insanları arındırıp tezkiye etme görevini de üstlenmişlerdir. Onlar, Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara anlatarak onların maddi ve manevi kirlere arınmalarına vesile olmuşlardır. İnsanların namaz, oruç, dua gibi yapmış oldukları ibadetler de onların arınıp temizlenmeleri için bir araç olmuştur. Bu anlamda tezkiyenin bir eğitim metodu olduğunu da söyleyebiliriz.

Kur'an, tezkiye ile nefsi, bunun yanında tezkiye ile zekatı irtibatlandırmıştır. Zira, nefsin çift kutuplu olması, yani iyilik yapmaya da kötülük yapmaya da potansiyelinin olmasından dolayı nefis, kendi içinde sürekli iyinin ve kötünün mücadelesini yapmaktadır. Bu mücadele sonucunda ya nefsin mertebelerini kat ederek tezkiye olmuş nefis mertebesine yani nefis-i kâmileye ulaşacaktır ya da nefis-i emmarede kalacaktır. Bu nedenle Kur'an, nefis mertebelerine yer vermiş ve nefsin tezkiyesi hususunda muhataplarını uyarmıştır. Ayrıca Kur'an, nefis ile tezkiye irtibatını ontolojik olarak değil, ahlaki değerler üzerinden kurmuştur. Yine Kur'an, malın arınma üzerindeki etkisine dikkat çekmiş, gerçek arınmanın ancak zekat ile olacağına hükmetmiştir.

Kur'an, nefsin tezkiyesini, onun günahlardan ve kötülüklerden arındırılmasını bir süreç içerisinde ele almıştır. Bu süreç insanın hem Allah ile hem de diğer insanlarla hatta diğer canlılarla iletişimini canlı tutmaktadır. Bu, aynı zamanda insanı Allah'a kul olma bilincinden taviz vermemesi hususunda uyarmaktadır. Bu nedenle insan, bu süreci kendi lehine olacak şekilde tamamlamanın gayreti içinde olmalıdır. Böylece insanın, Kur'an'da bildirilen arınma sürecine tâbi olup gereklerini yetirmesi halinde dünya hayatında mutluluğu, ahiret hayatında da Allah'ın rızasını ve cenneti elde edeceği aşikârdır.

KAYNAKÇA

- ABDULBAKİ, Muhammed Fuad (1990). *El-Mu'cem'ul Müfrehes li'l-Elfazi'l Kur'an'il-Kerim*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- AKTAŞ, Hamza (2017). "Kur'an'da Arınma (Tezkiye) Yöntemiyle Nefis Eğitimi", *The Journal Of Academic Social Science Studies*, S. 59, s. 173-187.
- BARDAKOĞLU, Ali. ve dğr (1998). *İlmihal*, İstanbul: Divantaş.
- BAYRAM, Enver (2016). *Kur'an'da Psikolojik Ceza*, Ankara: İlahiyat.
- BUHARİ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (1422h). *Câmiu's-Sahîh, thk. Muhammed Züheyrî İbn Nasır*, Beyrut: Dâru'l-Tavk en-Necât.
- BİNOL, Ali (2017). "Kur'an'da Geçen Tezekki Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S: 11, s. 185-206
- DEMİR, Şehmus (2007). "Kur'an'da Zekat Kavramının Etimolojik Ve Semantik Analizi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 28, s. 9-30.
- DODURGALI, Abdurrahman (1999). *Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler*, İstanbul: MÜİFV Yayınları.
- ERKAL, Mehmet (2013). "Zekat", *DİA*, İstanbul: TDVY.
- GAZALİ, Ebu Hamid Muhammed İbn Muhammed (trs). *İhya-u Ulumiddin, çev. Ahmet Serdaroğlu*, İstanbul: Bedir Yayınevi.
- İBN ARABİ, Muhyiddin (2011). *Nefsin Tezkiyesi*, çev. Selahaddin Alpay, İstanbul: Kırk Ambar Kitaplığı.
- İBN ATİYYE, el-Endülüsi (1993). *el-Muharreru'l-Veciz*, tah. Abdusselam Abdüşşafi Muhammed, Lübnan: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- İBN KATTAĞ, Ali b. Cafer b. Ali es-Sağdi el-Maruf (1983). *Ef'âl*, Beyrut: Alimu'l-Kütüb.

- İBN MANZÛR, Muhammed b. Mükerrerem(trs). *Lisanu'l-Arab*, Beyrut: Daru Sadr.
- İSFEHANÎ, Ragıb (2012). *Müfredât*, çev. Yusuf Türker, İstanbul: Pınar Yayınları.
- KARAMAN, Hayreddin ve dğr (2008). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara: DİB Yayınları.
- KUŞEYRÎ, Abdülkerim (2009). *Kuşeyrî Risâlesi*, çev. Dilaver Selvi, İstanbul: Semerkand.
- KURTUBÎ, Ebû Abdullah Muhammed İbn Ahmed İbn Ebî Bekr İbn Farh (trs). *el-Camiu'l-Ahkâmi'l-Kur'an*, Kahire: Daru'ş-Şağb.
- KUTUB, Seyyid(trs). *Fî Zülâl-il Kur'an*, çev. İ.Hakkı Şengüler ve diğerleri, Hikmet Yayınları.
- MEKKÎ, Ebû Tâlib (1961). *Kutü'l-Kulûb*, Kahire.
- MERTER, Mustafa (2014). *Nefs Psikolojisi ve Rüyalarm Dili*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- MEVDUDÎ, Ebu'l-A'la (1997). *Tefhimu'l-Kur'an*, Çev. Yusuf Karaca ve dğr., İstanbul: İnsan Yayınları.
- ÖZDEMİR, Ahmet (2015). "Kur'an'da İhlas", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, s. 153-166.
- RÂZÎ, Fahrüddin Muhammed b. Ömer (2000). *Tefsir-i Kebir Mefâtilu'l Gayb*, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- RÂZÎ, Muhammed b. Ebubekir (1995). *Muhtaru's-Sihah, tah. Mahmud Hatır*, Beyrut: Mektebetü Lübnan.
- ULUDAĞ, Süleyman (2011). "Tasfiye", *DİA*, İstanbul: TDVY.
- ULUDAĞ, Süleyman (2011). "Tezkiye", *DİA*, İstanbul: TDVY.
- ULUDAĞ, Süleyman (2006). "Nefis", *DİA*, İstanbul: TDVY.
- SEMERKANDÎ, Muhammed b. Ahmed Ebu'l-Leys (trs). *Tefsiru's-Semerkandî, tah. Mahmud Matarci*, Beyrut: Daru'l-Fikr.
- SUYUTÎ, Celaleddin ve el-Mahalli, Abdurrahman b. Ebî Bekr (trs). *Tefsiru'l-Celaleyn*, Kahire: Daru'l-Hadis.
- SÜLEMÎ, Ebû Abdurrahman (1985). *Usûlü'l-Melâmetiyye*, Kahire.
- TABERÎ, Ebu Cafer Muhammed bin Cerîr bin Yezid bin Halid (1405h). *Camiu'l-Beyân an Te'vil Ey'il- Kur'ân*, Beyrut: Dâru'l Fikr.
- TÜRER, Osman (1998). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, İstanbul: Seha Neşriyat.
- ÜNVER, Mustafa (2006). "Kur'an'ın Tezkiye Prensibine Bir Bakış", *Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi*, S. 1-2, s. 96-104.
- ZEMAŞERÎ, Ebu'l Kasım Muhammed Ömer (trs). *El-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyuni'l Ekavil fi Vücuhu't-Te'vil*, Beyrut: Darü İhyai Türası'l arabiyyi.